

Artykuły

Natalia Bursiewicz

natalia.bursiewicz@up.krakow.pl

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Historii i Archiwistyki

Architurystyka (Turystyka architektoniczna): w poszukiwaniu „spektakularnych” obiektów

Słowa kluczowe: architurystyka, turystyka architektoniczna, architektura w Polsce

Abstrakt

Turystyka architektoniczna staje się rokrocznie coraz bardziej popularna. W konsekwencji wychodzi poza wąski krąg zainteresowanych nią osób, trafiając powoli do masowego odbiorcy. Wraz z powiększającą się ilością wydarzeń promujących architekturę współczesną i jej twórców, a także przybliżających architekturę historyczną, rośnie świadomość estetyczna i architektoniczna. Architektura zaczyna być zatem traktowana jako monumentalne dzieło sztuki, z którym warto osobiście się zapoznać. W artykule podano definicję architurystyki a także propozycję jej kategoryzacji. Następnie opisano pokrótce każdą z kategorii uwzględniając przykłady ze świata i z Polski. Kategorie mogą stanowić jednocześnie punkt wyjścia przy tworzeniu tras turystycznych. Kolejno przybliżono możliwości popularyzacji turystyki architektonicznej przy wykorzystaniu współczesnej, polskiej architektury.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest analiza formy turystyki kulturowej, jaką jest turystyka architektoniczna. Zjawisko fascynacji architekturą nie jest nowe, jednakże jego obecny wymiar, charakter i rosnąca popularność zachęcają do bliższego, krytycznego spojrzenia na nie. Dla osiągnięcia celu zastosowano w pracy metody obserwacji, analizy źródeł i elementy architektonicznej analizy formalnej. W pierwszej części opracowania przybliżono szeroką definicję turystyki architektonicznej. Następnie przedstawiono propozycję kategoryzacji oraz opisano pokrótce każdą z kategorii stosując podział na fenomen formy na świecie i w Polsce, a dalej pokazano potencjał Polski w zakresie tej formy, z uwzględnieniem ogólnoświatowego kontekstu. Artykuł ma charakter przeglądowy.

Tematyka związana z turystyką architektoniczną, zwłaszcza dotycząca architektury współczesnej, dopiero od kilku lat zwraca uwagę zagranicznych badaczy¹. Na gruncie polskim natomiast brakuje opracowań z tego zakresu, co otwiera szerokie pole badawcze. Do tej pory większość badań naukowych w obszarze turystyki architektonicznej skupiała się na analizie postaw turystów będących użytkownikami i obserwatorami architektury: ich pobudek, typów, motywacji. Okazuje się, że w przeważającej ilości wybór turystów jest pokierowany estetyką budynków [Shaw 2015]. W tym przypadku forma obiektu jest kluczowa, a funkcja stara się niejako za nią nadążyć [Specht 2009]. Farzane Izadi Najafabadi

¹ *Architecture and Tourism: Perception, Performance and Place*, McLaren B., Medina Lasansky D. (red.), Oxford 2004; Feio A., Correia Guedes M., *Architecture, tourism and sustainable development for the Douro region*, „Renewable Energy”, Volume 49, January 2013, ss. 72-76; materiały z konferencji 26th Annual CAUTHE Conference „The value of architecture to tourism”, Sydney 2016 [https://www.researchgate.net/publication/298952575_THE_VALUE_OF_ARCHITECTURE_TO_TOURISM].

dodaje do tego jeszcze kwestie sławy i popularności architekta [Izadi Najafabadi, Torabi Farsani 2019], gdyż są one nie mniej istotne dla turysty. Aspekt ten wykorzystują miejscy władarze, a także liczne, lokalne instytucje, które na swoich oficjalnych portalach świadomie umieszczają fotografie najlepszych obiektów w mieście, żeby tym samym wykreować potrzebę ich bezpośredniego zobaczenia i zwiedzenia [Godfrey 2010]. Co więcej, okazuje się, że ok. 80% turystycznych materiałów promocyjnych także wykorzystuje architekturę, tak historyczną jak i współczesną (Romeiss-Stracke, 2008). Z badań wynika, że obraz przedstawiający budynek ma znaczny wpływ na wybór wakacyjnych destynacji (Vargas-Sánchez A., Ángeles Plaza-Mejía M. de los, Porras-Bueno N. 2009). Ivana Vukadinovic podkreśla rolę, jaką odgrywa architektura przyczyniając się do istotnego wzbogacenia wiedzy i doświadczenia turysty [Vukadinovic 2011]. Nie bez znaczenia jest też kwestia emocji jaką budzi architektura, co należy brać pod uwagę podczas analizy zjawiska turystyki architektonicznej [Craggs, Geoghegan, Neate, 2013]. Joshua Nash natomiast traktuje turystykę architektoniczną jako swoistą pielgrzymkę, której istota tkwi w autorefleksji oraz introspekcji [Nash 2015]. Dla Grega Shawa fenomen turystyki architektonicznej tkwi w kontraście pomiędzy współczesnymi ikonami architektury a regionalną estetyką [Shaw 2015]. Ów rozdźwięk i swoisty dysonans zdają się być główną siłą napędową dla turystów [Chang 2010]. Ci z kolei mają niepodważalne znaczenie w procesach rewitalizacji i regeneracji urbanistycznej [Alaily-Mattar, Bartmanski, Dreher, Koch, Löw, Pape 2018]. Popularność danej ikony architektonicznej przyczynia się zaś do lepszego samopoczucia i dumy mieszkańców, a także ma wpływ na promocję miasta wśród potencjalnych turystów [Lindsay 2017]. Turyści natomiast dostają dzięki temu możliwość obcowania z czymś rzadkim i nieoczywistym, mając jednak w zasięgu „pełną oprawę” w postaci tradycyjnego miasta (Kirschenblatt- Gimlett 1998).

Definicja i charakterystyka turystyki architektonicznej

Od wieków człowiek przemierzał setki kilometrów, by zobaczyć i opisać zachwalane miejsca, naszkicować panoramę miasta i jej poszczególne dominanty. Podróżował, by ujrzeć, by zachować w pamięci, by przekazać innym. Stąd tak duża popularność diariuszy, czy kronik, jak chociażby *Kronika Świata* Hartmanna Schedla z 1493 lub *Civitates Orbis Terrarum* Brauna i Hogenberga z lat 1572-1618 oraz ich licznych dodruków. Zawarte w nich ilustracje miast oraz ich architektury stanowiły punkt odniesienia dla ówczesnych podróżnych. W późniejszym okresie tę funkcję pełniły m.in. veduty Canaletta, Jana van der Heydna, Jana Vermeera czy Marcina Zaleskiego. Rozpropagowane poprzez Grand Tour służyły niczym fotografie najważniejszych widoków. Niekiedy owi podróżnicy, ilustratorzy i kronikarze wracali do wybranych destynacji, by z perspektywy czasu spojrzeć na miasto i budynki raz jeszcze. Podobna idea przetrwała do dzisiaj. Przyświeca ona chociażby współczesnemu architektowi Mayerowi, który wierzy, że „w architekturze musi być coś więcej, niż można zobaczyć na pierwszy rzut oka, coś, co trzeba odkryć, a co my, jako obserwatorzy, powinniśmy odnajdować na kilku poziomach”². Nie wystarczy bowiem stanąć tylko przed obiektem architektonicznym, należy go jeszcze poczuć. Stąd też niejeden architekt, czy historyk lub pasjonata architektury udaje się na drugi koniec świata w celu ujrzenia, ale i „doświadczenia” ulubionego, podziwianego obiektu. Po dotarciu do celu zatrzymuje się przed nim i delektuje kolejno każdym szczegółem, pieczołowicie go fotografuje, obchodzi, dotyka. Tego typu doświadczenie architektury tyczyło się jednak zawsze nielicznej grupy osób. Pewnym *novum* w ciągu ostatnich kilku lat stało się jednak masowe podróżowanie do kultowych obiektów, zazwyczaj najnowocześniejszych,

² Katrin Voermane w rozmowie z J. Mayerem dostępna na portalu: <https://www.baunetz.de/talk/crystal/pdf/en/talk10.pdf>, s.7 [20.07.2019].

kontrowersyjnych lub najczęściej nagradzanych. Osoby spoza wąskiego kręgu specjalistów architektury, sztuki i urbanistyki zaczęły upatrywać w architekturze źródło fascynacji i zachwyty. Trend ten stał się na tyle popularny, że zaczęto określać go mianem turystyki architektonicznej. W ogólnym zarysie **turystyka architektoniczna zakłada połączenie dwóch dziedzin, do jakich należy architektura i turystyka. Oznacza udanie się do określonego miejsca celem zobaczenia bądź zwiedzenia obiektu architektonicznego o dużej wartości historycznej, estetycznej, bądź kulturowej.**

Za twórców samego terminu architurystyka (ang. *architourism*) przyjmuje się Joana Ockmana i Salomona Frausto, którzy nadali taki tytuł swojej książce w 2005 r. Zawarte w niej eseje przybliżają problematykę współczesnej architektury w powiązaniu z turystyką. Autorzy podjęli także próbę zdefiniowania, czym jest architurystyka i z czego wynika. Mitchell Schwarzer sugeruje, że większość osób podróżuje obecnie w poszukiwaniu „czegoś fotogenicznego”, aby kumulować zdjęcia [Schwarzer 2005, s. 15], a współczesna architektura idealnie się do tego nadaje. Tym bardziej, że jak podkreśla dalej Schwarzer, bywa budowana w zaniedbanych, biedniejszych lub oddalonych od centrum dzielnicach [Schwarzer 2005, s. 24]. Co za tym idzie, przyciąga turystów chociażby poprzez kontrast względem kontekstu, w którym się znajduje. Efekt ten wykorzystują często władze miast planując, w pełni świadomie, lokalizację obiektu oraz wybór jego twórcy. Medina Lasansky z kolei podkreśla, że dodatkowymi elementami stymulującymi napływ turystów w celu ujrzenia architektonicznych, miejskich ikon są film, fotografia i materiały drukowane, jak foldery, książki, kartki pocztowe, kalendarze etc., które kształtują gusta i potrzeby turystów na długo przed samą podróżą [Lasansky 2005, s. 53]. Oznacza to, że turyści są zawczasu zaznajomieni z wyglądem obiektu, który zamierzają zobaczyć. Tym samym architurystyka, jak sugeruje Marc Augé, wpisuje się w jedno wielkie widowisko [Augé 2005, s. 88], w spektakl, na który czekamy, do którego się przygotowujemy i który następnie przeżywamy. Podobną opinię wyraża Tim Edensor, według którego architektura jest obecnie niczym innym jak właśnie spektaklem, w którym niebagatelną rolę odgrywają sami odwiedzający [Edensor 2005, s. 101]. Szukając wytłumaczenia dla tego zjawiska Augé wyjaśnia, że w odniesieniu do architektury współczesnej, jest on wynikiem zmiany w percepcji destynacji turystycznych [Augé 2005, s. 91]:

- sieć (*network*) zastąpiła plan podróży (*itinerary*)
- teraźniejszość (*present*) zastąpiła historię (*history*)
- wyjątkowość (*singularity*) zastąpiła symbol (*symbol*)
- konsumpcjonizm (*consumption*) zastąpił doznanie (*experience*).

Kolejnym czynnikiem, który uległ zmianie, jest czas poświęcany na obcowanie z obiektem. Uległ on drastycznemu skróceniu na rzecz fotografii. Obiektyw aparatu fotograficznego zdaje się obecnie zastępować refleksję i wyszczególnione przez Marca Augé doznania.

Choć architurystyka, zwana także turystyką architektoniczną, łączy w sobie fascynację architekturą, zarówno dawną jak i współczesną, to należy podkreślić, że ta druga zyskuje od kilku lat coraz większą popularność. Tym samym, potencjalnym odbiorcą tego typu oferty może być szerokie grono osób – od organizatorów turystyki, poprzez władze miejskie, koła naukowe, specjalistyczne stowarzyszenia, szkoły, koła naukowe, etc. Wachlarz możliwości turystycznych jest w tym obszarze niezwykle bogaty. Turystyka architektoniczna może się bowiem skupiać na poszukiwaniu najnowszych i najbardziej nagradzanych obiektów lub tych o ugruntowanej pozycji albo najbardziej kontrowersyjnych i nietuzinkowych, bądź charakterystycznych dla danego obszaru geograficznego, kraju, miasta, etc. Poniżej podano możliwy podział na kategorie w obrębie turystyki architektonicznej. Należy mieć na uwadze, że nie jest to pełne spektrum możliwości, a jedynie wybór i wstępna propozycja kategoryzacji. Koniecznie trzeba też podkreślić, że turystyka związana z architekturą

historyczną i sakralną funkcjonuje już od dawna i posiada bogatą literaturę³, stanowiąc od zawsze filar turystyki architektonicznej, jednakże w niniejszym artykule autorka skupi się na formach mniej znanych i w polskiej literaturze przedmiotu opracowanych jedynie częściowo. Są to następujące podformy architektury (autorska propozycja podziału):

- Architektura tzw. „gwiazd architektury” (ang. *stararchitects*)⁴,
- Ikony współczesnej architektury,
- Architektura współczesnych obiektów kultury i sztuki,
- Architektura wieżowców,
- Architektura sakralna⁵,
- Architektura winnic,
- Architektura sportowa,
- Architektura domów mody/sklepów.

Architektura tzw. „gwiazd architektury”

Obiekty projektowane przez tzw. „gwiazdy” współczesnej architektury są gwarancją sukcesu turystycznego. Stanowią także synonim nowoczesności i dobrobytu miasta, w którym są zlokalizowane. Do grona „gwiazd architektury” należą głównie osoby nominowane do Nagrody Pritzкера lub jej laureaci⁶. Dzięki prekursorskim i często ekstrawaganckim obiektom wprowadzają oni nową jakość do światowego repertuaru architektonicznych form. Nietuzinkowy charakter obiektów sprawia, że trafiają one na okładki licznych magazynów i katalogów. Są wykorzystywane w lokalnych materiałach promocyjnych, a niekiedy nawet jako scenografia w produkcjach filmowych. Do najśłynniejszych laureatów Nagrody Pritzкера należą m.in. Oscar Niemeyer, Frank Gehry, Norman Foster, Tadao Ando, Zaha Hadid, Jørn Utzon czy Rafael Moneo. Obecność ich projektu w mieście automatycznie przyciąga uwagę, a co za tym idzie, tłumy odwiedzających. Za przykład może posłużyć chociażby Opera w Sydney Jørna Utzona, Muzeum Guggenheima w Bilbao Franka Gehry’ego, modernistyczny dom Glass House w Waszyngtonie Philipa Johnsona, muzeum MAXXI w Rzymie Zahy Hadid (fot. 1), czy Katedra Matki Bożej z Aparecidy w Brazylii Oscara Niemeyera. W Polsce istnieje jeden oficjalny obiekt tzw. „gwiazdy architektury”. Jest nim Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha” w Krakowie Araty Isozakiiego – zdobywcy nagrody Pritzкера z 2019 r. Drugim jest wieżowiec Złota 44 w Warszawie Daniela Libeskinda, choć

³ Także zdecydowanie największa liczba osób podróżuje właśnie w celu zobaczenia tego typu obiektów architektury historycznej. Wśród powszechnie rozpoznawalnych i podziwianych są najstarsze budowle w danym państwie, obiekty z listy światowego dziedzictwa UNESCO, Pomniki Historii lub tzw. „cuda architektury”. Uznawane za ikony wszechczasów, wielokrotnie pokazywane w środkach masowego przekazu stanowią o naszym cywilizacyjnym dorobku i tożsamości. Częstokroć oblegane przez rzesze turystów wchodziły w skład licznych ofert biur podróży. Stanowią też główną destynację dla wielu, samodzielnych podróżników.

⁴ Tłumaczenie na język polski – autorstwo własne.

⁵ Podróże do różnorodnych świątyń są najczęściej związane z turystyką pielgrzymkową. Dużą popularnością cieszą się zwłaszcza historyczne obiekty kultu. Są one ikonami miast, w których zostały zlokalizowane, a także najważniejszymi punktami orientacyjnymi. W ostatnich latach można jednak zauważyć rosnące zainteresowanie kościołami modernistycznymi, a także współczesnymi. Dowodem na to jest choćby projekt i publikacja „Architektura VII Dnia” przybliżająca architekturę ponad 3000 powojennych polskich kościołów [Architektura VII Dnia/www.architektura7dnia.com]. W książce zawarta jest także propozycja szlaku turystycznego po 408 najciekawszych obiektach kościelnych z czasów PRL w Polsce [Cichońska, Popera, Snopek 2016]. W przypadku zabytkowych obiektów sakralnych wyróżnia się Szlak Romański oraz Gotycki, a także drewniane kościoły południowej Małopolski (w ramach Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce). Natomiast na portalu „Polska Niezwykła” wyszczególniono 21 propozycji zwiedzenia obiektów sakralnych na obszarze całego kraju [<http://mapa.polskaniemzwykla.pl>].

⁶ Nagroda Pritzкера została ustanowiona w 1979 r. Pod kątem prestiżu i wagi jest porównywalna z nagrodą Nobla w dziedzinie architektury. Więcej informacji na portalu: <https://www.pritzkerprize.com/>; zob. również: Fajardo J., 2010, *Starchitects: Visionary Architects of the Twenty-first Century*, Harper Design, New York.

architekt ten nie znalazł się jeszcze w gronie laureatów nagrody, mimo że należy do światowej czołówki architektów.

Ryc. 1. MAXXI - National Museum of 21st Century Art w Rzymie projektu Zahy Hadid

Źródło: Natalia Bursiewicz

Ikony współczesnej architektury

Do ikon współczesnej architektury należą najbardziej rozpoznawalne obiekty wspomnianych wyżej „gwiazd architektury”, a także te realizacje, które formą wykraczają poza tradycyjne schematy i normy estetyczne. Prowokatorskie, nierzadko „krzykliwe”, radykalnie wchodzące w dialog z otoczeniem. Do takich można zakwalifikować m.in. słynny londyński „Ogórek” (Budynek 30 St Mary Axe) w Londynie zdobywcy Pritzкера Normana Fostera, Burj Khalifa w Dubaju firmy Skidmore, Owings and Merrill, Guangzhou Opera House Zahy Hadid, Metropol Parasol w Sewilli Jurgena Mayera (ryc. 2), czy też Kunsthaus Graz zaprojektowany przez Petera Cooka i Colina Fourniera. Charakterystyczną cechą tych obiektów jest ich fotogeniczność, dzięki czemu bardzo dobrze „sprzedają” siebie, swoje miasto, inwestorów, czy funkcję, jaką pełnią. Choć ta jest częstokroć drugorzędna. Turystów i użytkowników przyciąga przede wszystkim wygląd i oryginalność budynku.

Ryc. 2. Metropol Parasol w Sewilli projektu Jurgena Mayera

Źródło: Natalia Bursiewicz

Architektura współczesnych obiektów kultury i sztuki

Impulsem do powstawania niesztampowej architektury muzeów był projekt Muzeum Guggenheima w Bilbao z 1997 r. autorstwa Franka Gehry'ego. Obiekt stał się przyczynkiem do innego spojrzenia na nowo powstające instytucje kultury i sztuki; jako te, których atrakcyjność nie ogranicza się do oferty wewnątrz, ale opiera się przede wszystkim na formie. Monumentalna struktura muzeum, o przenikających się tytanowych, wygiętych blachach, przyciąga ekspresyjnością i oryginalnością. Mieniąca się pod wpływem hiszpańskiego słońca elewacja, jej odbicie w wodzie, wpisanie całości w kontekst dawnego portu rzeczno intryguje i jednocześnie świetnie „sprzedaje się” na zdjęciach. W samej Hiszpanii wiele miast zainspirowanych sukcesem Muzeum Guggenheima, podjęło ryzyko podobnych inwestycji, jakimi są np. MUSAC w León Luisa Moreno Mansilli i Emilia Tuñóna, czy MACBA w Barcelonie Richarda Meiera. Najpopularniejsze okazało się jednak Miasto Sztuki i Nauki w Walencji projektu Santiago Calatravy. MUSAC zaskakuje dynamiką kształtu oraz wielokolorowymi panelami, dla których inspiracją są katedralne, zabytkowe witraże. MACBA swą popularność zawdzięcza przede wszystkim architektowi Richardowi Meierowi – zdobywcy Pritzкера. Niemalą rolę odegrało także usytuowanie muzeum w zaniedbanej części dzielnicy oraz kolejno efekt, jaki wywołało w procesie rewitalizacji. Miasto Sztuki i Nauki to z kolei zespół budynków, które kształtem przypominają elementy świata przyrodniczego. Otoczone płytkimi zbiornikami wody i zielenią sprawiają, podobnie jak Muzeum Guggenheima, wrażenie potężnego dzieła sztuki. Swoista moda na spektakularne obiekty kultury nie ogranicza się wyłącznie do Hiszpanii, ale obejmuje większość znaczących miast na świecie. Baku, Glasgow i Rzym postawiły na odważne projekty Zahy Hadid (zdobywczyni Pritzкера), Abu Zabi na inną „gwiazdę architektury” – Normana Foster (Zayed National Museum), Denver na Daniela Libeskinda (Denver Art Museum) Seattle na Franka Gehry'ego (Museum of Pop Culture), Graz na Colina Fourniera i Sir Petera Cooka (Kunsthhaus Graz). Wspomniane budynki bywają wielokrotnie wyróżniane w licznych konkursach, wypełniają materiały drukowane, są szeroko komentowane i fotografowane. Muzeum Narodowe w Katarze, zbudowane przez Jeana Nouvela, zdobyło nagrodę The Times Best New Architecture w 2018 r. Obiekt zdaje się „wynurzać” z pustynnego krajobrazu, nawiązując tym samym do lokalnej, charakterystycznej rzeźby terenu. Wśród najnowszych i jednocześnie nietuzinkowych realizacji muzealnych wyróżniają się ponadto: National Kaohsiung Center for the Arts w Mecanoo na Tajwanie z 2018 r. projektu Archasia Design Group zainspirowane kształtem figowca bengalskiego oraz Zeitz Museum of Contemporary Art Africa w Cape Town z 2017 r. projektu Heatherwick Studio, którego wnętrze przypomina potężną, betonową katedrę [National Kaohsiung Center for the Arts / Mecanoo 2018, Zeitz Museum of Contemporary Art Africa / Heatherwick Studio 2017/ www.archdaily.com].

Ryc. 3. Hemisfèric będący jednym z obiektów Ciudad de las Artes y las Ciencias projektu Santiago Calatravy w Walencji

Źródło: Natalia Bursiewicz

Idea nowoczesnego „opakowania” obiektu nie ogranicza się wyłącznie do muzeów, ale dotyczy pozostałych instytucji kultury m.in. filharmonii, galerii, centrów kultury. Foro Boca Concert Hall w Boca del Río w Meksyku z 2017 r. (projekt: Rojkind Arquitectos) to kompleks betonowych, nieregularnych sześcianów przypominających kamienne głazy rzucone nad brzegiem morza [Foro Boca / Rojkind Arquitectos 2017/ www.archdaily.com]. Najnowszy projekt Hali Koncertowej w Ostrawie autorstwa Steven Holla zaplanowanej na 2023 r. czerpie inspiracje z instrumentów muzycznych oraz teorii czeskiego kompozytora Leosa Janackek [Concert Hall, Ostrava, Steven Hall 2019/ www.archdaily.com]. Tivoli Concert Hall w Kopenhadze (projekt: 3XN) z 2005 r. to ażurowy pawilon, w którym została zatarta granica pomiędzy wnętrzem a przestrzenią na zewnątrz. Wypełniony światłem wchodzi w dialog z otaczającym go starym parkiem rozrywki. Brytyjski rzeźbiarz Anish Kapoor oraz japoński architekt Arata Isozaki zaprojektowali z kolei nadmuchiwaną halę koncertową, którą można przetransportować w dowolne miejsce [Concert Hall, Japan, Anish Kapoor 2013 www.archdaily.com]. Walt Disney Concert Hall w Los Angeles z 2003 r. projektu Franka Gehry’ego zaskakuje mieniącą się metalową strukturą, która przenika się w iście muzycznym rytmie tworząc dynamiczne, bajkowe przejścia wizualne [Walt Disney Concert Hall, Los Angeles, California www.archdaily.com].

Należy zaznaczyć, że jednym z ciekawszych aspektów związanych ze współczesną architekturą obiektów kultury i sztuki, jak i samą turystyką architektoniczną, jest rewitalizacja. Bardzo często nowoczesne budynki powstają w dzielnicach zaniedbanych, biednych bądź położonych dalej od centrum. Ich pojawienie się oznacza nierzadko początek zmian na lepsze, tak w zakresie infrastruktury, jak i zabudowy. Do jednej z najgłośniejszych i najwcześniejszych rewitalizacji w przypadku obiektów kultury należało Tate Modern w Londynie z 2000 r. Biuro projektowe Herzog & de Meuron zrealizowało też podobny projekt w Madrycie, gdzie dawną elektrownię przekształcono w centrum sztuki i kultury Caixa Forum, które niemal błyskawicznie stało się nowym, architektonicznym symbolem miasta. Obiekt wygląda jakby unosił się nad ziemią dzięki wycięciu jego podstawy i przeniesieniu ciężaru na wewnętrzne, niewidoczne dla obserwatora filary. Zestawienie architektury przemysłowej pocz. XX wieku, z najnowszymi materiałami i rozwiązaniami konstrukcyjnymi oraz z zieloną żywą ścianą okazało się niemalym sukcesem. Wraz z nową funkcją nadanie nowego życia budynkowi stanowi niezwykle intrygujący proces, a efekt

niemal zawsze jest zaskakujący. W konsekwencji rośnie zainteresowania nie tylko samym budynkiem, ale i całą okolicą.

W Polsce dopiero od kilku lat zaczynają się nieśmiało pojawiać nieprzeciętne obiekty kultury i sztuki. Wyróżnia się na tym tle muzeum POLIN w Warszawie na podstawie projektu Rainera Mahlamäki z fińskiej pracowni Lahdelma & Mahlamäki Architects, opracowanego we współpracy z polską pracownią – Kuryłowicz & Associates 2013, który został wyróżniony nagrodą roku SARP, a także „Finlandia Prize for Architecture” i Nagrodą Stowarzyszenia Architektów Polskich [Museum of the History of Polish Jews / Lahdelma & Mahlamäki Architects 2013/ www.dezeen.com]. Zewnętrzna, geometryczna forma budynku jest spokojna i wyważona, zaskakuje jednak wnętrze, które sprawia wrażenie falowania. Ponadto potężna, przeszklona wyrwa w budynku umożliwia dialog dwóch przestrzeni i historii: wewnętrznej - muzealnej i zewnętrznej - miejskiej. W obrębie tej tematyki należy także wymienić Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej projektu Nizio Design [Ulma Family Museum of Poles Saving Jewish People, Markowa/ Nizio Design 2016/ www.dezeen.com]. Jak zaznaczają architekci: budynek w swej pół przeszklonej formie fasady kryje tajemnicę, którą odbiorca odkryje dopiero podczas zwiedzania [Muzeum Polaków Ratujących Żydów, Markowa/ Nizio Design/<http://nizio.com.pl>]. Koncepcja została doceniona przez serwis InfoArchitekta.pl, który ujął obiekt wśród dziesięciu najlepszych architektonicznych projektów roku 2016⁷.

Warto wspomnieć także o Filharmonii w Szczecinie, która zdobyła I Nagrodę im. Miesa van der Rohe w 2015 roku⁸. Wraz z położonym nieopodal Centrum Dialogu Przełomy Roberta Koniecznego (KWK PROMES) z 2016 r. stanowią reprezentatywną i promowaną część miasta, która jest też często pokazywana w zagranicznych mediach. Dużym zainteresowaniem cieszy się też w ostatnich latach architektura Katowic. Nowe Muzeum Śląskie projektu Riegler Riewe Architekten lekkością i subtelnością formy kontrastuje z pobliskimi, historycznymi budynkami wykonanymi z cegły. Szerokim echem odbiło się także Muzeum Ognia w Żorach (projekt: OVO Grabczewscy Architekci), którego ostra, świetlista, metalowa konstrukcja jest zaskakująca a co za tym idzie dobrze rozpoznawalna [Museum of Fire in Poland / OVO Grabczewscy Architekci 2015/ www.dezeen.com]. Do wielokrotnie nagradzanych należy Cricoteka i Muzeum Tadeusza Kantora w Krakowie (NSMoonStudio + Biuro Architektoniczne Wizja). Gmach wsparty na dwóch filarach zdaje się lewitować nad placem. Nowa część wznosi się nad XIX-wieczną elektrownią, otula ją i jednocześnie uwypukla. Powstaje dzięki temu swoisty rekwizyt odwołujący się do twórczości Tadeusza Kantora. Nie można nie wspomnieć także o Bramie Poznania ICHOT (Ad Artis Architects), która w niekonwencjonalny sposób łączy wymiar nowoczesny z historycznym [Brama Poznania/<https://culture.pl>]. Budynek został finalistą plebiscytu architektonicznego Bryła Roku 2013. Surowa, minimalistyczna forma budynku kontrastuje z zabytkową okolicą Ostrowa Tumskiego. Jednocześnie szczelina widokowa rozcinająca budynek i ukazująca katedrę pozwala na dialog pomiędzy „starym” a „nowym”. Podobne założenie przyświeca Centrum Kulturalno-Kongresowego Jordanki Fernanda Menisa w Toruniu będącego siedzibą Toruńskiej Orkiestry Symfonicznej oraz główną sceną Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego [Concert Hall, Jordanki, Polska/ Fernando Menis 2016/ www.dezeen.com]. Obiekt łączy toruńską starówką z nowymi terenami rozwoju miasta. Jego rzeźbiarska forma została doceniona za granicą.

⁷ Zob. *Najlepsze projekty architektoniczne na InfoArchitektura w 2016 roku*, 30.12.2016, www.infoarchitekta.pl/artykuly:4-projekty:13316-najlepsze-projekty-architektoniczne-na-infoarchitekta-w-2016-roku-top-10.html [20.07.2019].

⁸ Nagroda Unii Europejskiej w konkursie architektury współczesnej im. Miesa van der Rohe to kolejne po Nagrodzie Pritzкера prestiżowe wyróżnienie dla architektów świadczące o ich znamienności i innowacyjności: <https://miesarch.com/> [20.07.2019].

Specjalistyczny portal internetowy Arch Daily opublikował na swoich łamach artykuł pod nazwą: *14 Outstanding Concert Halls: A Perfect Match Between Acoustics and Aesthetics* (14 wyjątkowych hal koncertowych: idealne dopasowanie między akustyką a estetyką), w którym ujął m.in. Centrum Kulturowo-Kongresowe Jordanki [zob. jordanki.torun.pl/jordanki-na-lamach-najczesciej-odwiedzanego-portalu-o-architekturze-na-swiecie/ [20.07.2019].

Architektura wieżowców

Wznoszenie coraz wyższych i śmielszych budowli oraz przekraczanie konstrukcyjnych schematów fascynowało ludzi od zawsze. Wieże stanowiły odzwierciedlenie postępu technicznego oraz potęgi i bogactwa inwestora. Do dzisiaj panorama San Gimignano we Włoszech zwanego „miastem wież” ściąga rzeszę turystów zachwycając niespotykanym, widokiem strzelistych, kamiennych budynków. Nie inaczej jest w przypadku Chicago, Manhattanu, Hongkongu czy Szanghaju, choć w tych miejscach wieże mają charakter zgoła inny. Drapacze chmur ujmują magią nierzeczywistego i marzeniem o wzniesieniu się ponad chmury. Obecnie do najśłynniejszych destynacji tego typu należą miasta w Chinach, Korei, Malezji i w Arabii Saudyjskiej. Najwyższym budynkiem świata jest Burj Khalifa w Dubaju (2010 r.) wznoszący się na wysokość 828 m (projekt: Skidmore, Owings & Merrill LLP (SOM) (fot. 4). Kolejno plasują się Shanghai Tower w Szanghaju z 2015 r. - 632 m (Gensler) Ping An Finance Center Shenzhen z 2017r. - 599 m (Kohn Pedersen Fox Associates (KPF)), Lotte World Tower w Seulu z 2017r. - 554.5 m (Kohn Pedersen Fox Associates (KPF)), czy One World Trade Center w Nowym Jorku z 2014 r. - 541.3 m (Skidmore, Owings & Merrill LLP (SOM))⁹.

Ryc. 4. Burj Khalifa w Dubaju projektu Skidmore, Owings & Merrill LLP (SOM)

Źródło: Pixabay: <https://www.pexels.com>

⁹ Zdjęcia wraz z opisami najwyższych wieżowców można zobaczyć na portalach: www.archdaily.com/779178/these-are-the-worlds-25-tallest-buildings; theculturetrip.com/asia/articles/the-10-tallest-skyscrapers-in-the-world/ [20.07.2019].

W Polsce jedynie Warszawa może być brana pod uwagę jako destynacja o profilu wysokościowym. Miasto inwestuje aktualnie w dziesięć wieżowców, które radykalnie zmieniają jego panoramę. Do 2021 roku ma być ukończony najwyższy, zarówno w Polsce, jak i w całej Unii Europejskiej, budynek Varso Tower (310 m) projektu renomowanej firmy Foster and Partners, który jest promowany jako nowa ikona miasta¹⁰. Do jednego z ciekawszych wieżowców w stolicy należy Warsaw Spire (220 m z iglicami) zaprojektowany przez belgijską pracownię architektoniczną M. & J-M. Jaspers – J. Eyers & Partners, we współpracy z polsko-belgijską Pracownią Architektury – Projekt. Uwagę zwraca smukły, strzelisty kształt wieżowca oraz podwójna warstwa szkła zastosowana w elewacji. Choć budynek bywa krytykowany za efekciarstwo, został dostrzeżony i doceniony przez profesjonalne gremium zdobywając nagrodę w konkursie Eurobuild Awards 2011 w kategorii „Wybitny Projekt Architektoniczny Roku w Polsce”¹¹. Jednocześnie przyczynił się on do rewitalizacji dawnej, przemysłowej i przez długi czas nieatrakcyjnej warszawskiej dzielnicy Woli.

Architektura winnic

Połączenie turystyki, degustacji wina i współczesnej architektury, czyli turystyka architektoniczna wraz z enoturystyką, dotyczy obecnie ośrodków wyłącznie zagranicznych. Ich popularność jednak cały czas rośnie. Okazuje się bowiem, że „architektura i marketing współdziałają, a forma, wnętrze i zagospodarowanie wokół budynku firmy znacząco wpływają na jej wizerunek. [...] dzięki odpowiednio przemyślanej funkcji oraz zachęcającej i nieraz odważnej formie powstały założenia, które przyciągają nie tylko miłośników wina i rekreacji, ale także pasjonatów architektury” [Pastuszczyk 2017, s. 178]. Nic więc dziwnego, że właściciele winnic coraz częściej decydują się na inwestycję w architekturę będącą nietypową oprawą dla poszczególnych obiektów bądź całego założenia. Najstojniejsze realizacje tego typu mieszczą się w Hiszpanii. Winnicę Marqués de Riscal, projektu Franka Gehry’ego, wyróżniają typowe dla niego, gięte płyty z tytanu w odcieniu różowym, co ma nawiązywać do koloru lokalnego wina oraz srebrnym, co z kolei odnosi się do folii znajdującej się na butelkach hiszpańskiego wina (fot. 5). Bodegas Marqués de Riscal to jednak nie tylko winnica, ale całe założenie, tzw. Miasto Wina, na które składają się hotel, restauracja, SPA [Winnica Marques de Riscal/www.marquesderiscal.com]. Dzięki takiej konfiguracji turysta ma zagwarantowaną pełną ofertę wypoczynkową: od degustacji wina, po noclegi i regenerację. Winnice Ysios autorstwa Santiago Calatravy wyglądają niczym fragment pobliskich łańcuchów górskich. Ich sinusoidalny kształt idealnie wpisuje się w krajobraz. Drewno użyte w części elewacji przypomina z kolei beczki z winem. Winnice Lopez de Heredia projektu Zahy Hadid, a konkretnie sklep i sala degustacyjna kształtem zbliżone są do karafki. Nowa konstrukcja została zespolona z dawnym, drewnianym pawilonem tworząc interesujący mariaż¹². W Portugalii wyróżnia się architektura winnic zaprojektowanych przez Alvaro Siza Veirę np. Adega Mayor. Winnice tego typu nie są wyłącznie hiszpańską czy portugalską domeną. Nowoczesna oprawa pojawia się także w Europie Środkowej, co ukazała wystawa „Architektura i wino w Europie Środkowej” otwarta w 2014 r. w Muzeum Architektury we Wrocławiu, a prezentująca 38 najciekawszych współczesnych winnic z: Austrii, Niemiec, Węgier, Włoch, Słowacji, Słowenii, Czech i Moraw [Kuc 2019].

¹⁰ O warszawskich wieżowcach zob.: <https://nowawarszawa.pl/warszawa-w-europejskiej-czolowce-w-budowie-wiezowcow/> [20.07.2019].

¹¹ Na temat wieżowca Spire w Warszawie zob.: www.bryla.pl/bryla/7,85298,21509783,warsaw-spire-najlepsza-inwestycja-biznesowa-na-swiecie.html [20.07.2019].

¹² Na temat architektury winnic w regionie La Rioja w Hiszpanii zob.: www.bryla.pl/bryla/56,85298,9930572,La_Rioja__wyborne_wino_i_mocna_dawka_architektury.html [20.07.2019].

Ryc. 5. Winnica Marques de Riscal projektu Franka Gehry'ego

Źródło: <https://www.pexels.com>

Najwięcej ofert łączących turystykę architektoniczną z enoturystyką dotyczy Hiszpanii. Grape Escapes proponuje pięciodniową wycieczkę po 12 winiarniach La Rioja [Grape Escapes/www.grapeescapes.net]. Paladar y Tomar. Wine and culinary travel design oferuje podobne wyjazdy pod hasłem: *“Winery Architecture Tours in Spain & Portugal”* [Paladar y Tomar/www.paladarytomar.com]. The Unique Traveller natomiast organizuje wyjazdy pod hasłem: *“Architectural Rioja Wine Tour”* [Unique Traveller/www.theuniquetraveller.com]. Triptoscana posiada ofertę łączącą zaznajamianie się z okoliczną architekturą oraz degustację win w Toskanii [Trip Toscana/www.triptoscana.com]. Artchitectours, specjalizująca się w turystyce architektonicznej, ma w swojej ofercie tzw. *winery architecture tour* po regionach La Rioja, Tarragona i Girona [Architectours/www.artchitectourstravel.com].

Architektura obiektów sportowych

Do ciekawych kategorii turystyki architektonicznej należy ta rozwijająca się wokół kompleksów sportowych. Mowa *de facto* o połączeniu turystyki sportowej i architektonicznej. Wśród współczesnych obiektów sportowych, które przyciągają największą liczbę turystów znajdują się w pierwszej kolejności stadiony, następnie obiekty wybudowane na olimpiady i najważniejsze wydarzenia sportowe, a dalej te, stawiane na potrzeby lokalnej społeczności. Podobnie jak w przypadku pozostałych kategorii, najczęściej zainteresowania wzbudzają najbardziej nietuzinkowe budynki. Krzysztof Cieślowski [2017, s. 359] podkreśla, że architekci wciąż prześcigają się w pomysłowości, a ich projekty nie przestają zaskakiwać. Obiekty sportowe zaś, w perspektywie rosnącej konkurencji na rynku turystycznym, stają się atrakcyjnymi produktami turystycznymi regionów. Szerokim echem odbiła się np. realizacja Ski Dubai, czyli czynnego przez cały rok stoku narciarskiego. Nie mniej uwagi przyciągnęło pływające boisko niedaleko Marina Bay w Singapurze. Duże zainteresowanie nadal budzi nowoczesny, utrzymany w bieli basen London Aquatics Centre wybudowany na olimpiadę w Londynie w 2012 r. przez Zahę Hadid [London Aquatics Centre/ Zaha Hadid Architects 2011/ www.archdaily.com]. W Lingolsheim, we Francji, basen Tournesol Swimming Pool przypomina spodek kosmiczny, gdyż jest nakryty kopułą z licznymi, okrągłymi otworami okiennymi [Tournesol Swimming Pool / Urbane Kultur 2015/ www.archdaily.com]. Centrum sportowe w Parku Olimpijskim w Monachium to z kolei zanurzone w zieleni, pokryte

zielonym dachem założenie, które stapia się z otaczającym go parkiem [Ice hockey and basketball arena, Munich's Olympic park/ 3XN 2019/ www.dezeen.com]. W Polur w Iranie forma centrum wspinaczkowego nawiązuje do linii rysujących się na horyzoncie pasm górskich [Rock Gym, Polur New Wave Architecture / 2014/ www.archdaily.com]. Równie dynamiczny, sportowy charakter posiada Yangzhou Southern Sports Park [Yangzhou Southern Sports Park / PT Architecture Design 2019/ www.archdaily.com]. Ostre krawędzie, przeszklenia, przenikające się kształty są odzwierciedleniem funkcji obiektu. Tego typu rozwiązanie wybrali także architekci dla La Fontaine Sports Complex w Antony we Francji [La Fontaine Sports Complex / archi5 + Tecnova Architecture 2019/ www.archdaily.com]. W tym przypadku dodano jeszcze, przyciągający uwagę, złoty odcień elewacji. Architektura stadionów także odchodzi od tradycyjnych form. Mercedes-Benz Stadium w Atlancie w Stanach Zjednoczonych wygląda niczym statek kosmiczny albo potężny kwiat [Mercedes Benz Stadium, Atlanta/<https://mercedesbenzstadium.com>]. Oryginalny jest również projekt stadionu Arena Aix w Chemin des Trois Pigeons we Francji [Arena Aix / Auer Weber + Christopher Gulizzi Architecte, Chemin des Trois Pigeons 2019/ www.archdaily.com]. Elewację tworzą w nim nakładające się, różnej wielkości, jasne dyski, które zdają się wprawiać cały obiekt w ruch. „Wirująca” architektura nawiązuje do dynamiki rozgrywających się tutaj meczy. Do jednego z ciekawszych projektów stadionu należy Borisov Football Stadium na Białorusi. Efektowna, stalowa konstrukcja o obłym kształcie, z nieregularnymi, zaokrąglonymi otworami okiennymi przypomina *de facto* ser szwajcarski, choć architekci zaznaczają, że inspirowali się naturą, a zwłaszcza kroplami deszczu i pianą [Stadium FC BATE Borisov, Borisov/ OFIS Arhitekti 2014/ www.dezeen.com] (ryc. 6).

Ryc. 6. Stadion FC BATE Borisov, Borisov/ OFIS Arhitekti

Źródło: Griser: <https://ru.wikipedia.org>

Wśród obiektów sportowych z Polski, które zwróciły uwagę zagranicznych mediów i zostały wyróżnione na międzynarodowych, specjalistycznych portalach internetowych, znajdują się hale i centra sportowe, a także stadiony. Jednym z nich jest Hala Na Skarpie w Bytomiu biura architektonicznego Maćków Pracownia Projektowa [Sports And Show Hall Na Skarpie, Bytom / Maćków Pracownia Projektowa 2015/ www.archdaily.com]. Główny akcent architektoniczny został położony na przeszklenie rozciągające się na całej wysokości

pomieszczenia ścianki wspinaczkowej i głównego holu. Dzięki temu została zatarta granica między wnętrzem i zewnątrz hali i stworzono możliwość wzajemnej obserwacji [Rozłupana hala 2009]. W Krakowie zwracają uwagę dwa budynki: Hala 100-lecia KS Cracovia wraz z Centrum Sportu Niepełnosprawnych [Hala KS Cracovia 1906 Biura Projektów Lewicki Łatak 2018/ <http://sztuka-architektury.pl/>] Biura Projektów Lewicki Łatak, która otrzymała Nagrodę Architektoniczną POLITYKI 2018 oraz Tauron Arena o dynamicznym kształcie i ze słynną fasadą medialną [Tauron Kraków Arena 2015/ <http://architektura.muratorplus.pl/>]. Na portalu „Archdaily” pojawił się też projekt Fala Park Rodzinne Centrum Sportów i Rekreacji w Wolsztynie zaprojektowane przez PL.architekci [Fala Park, Wolsztyn / PL Architekci 2012/www.archdaily.com]. Cechą charakterystyczną obiektu jest jego przeszklona, ażurowa forma, która zdaje się rozpylić wraz z wysokością.

Architektura domów mody/sklepów

Połączenie turystyki zakupowej oraz turystyki architektonicznej lub mariaż mody z architekturą okazuje się niebanalną propozycją dla szerokiej grupy odbiorców. Zawiera w sobie fascynację nowoczesnym designem, odważne formy przestrzenne i zaskakujące przenikanie się różnych dziedzin. Niecodzienną oprawę dla najsłynniejszych marek ubrań tworzą najznamienitsi, światowi architekci. Studio projektowe Herzog and de Meuron zaprojektowało Salon Prady w Tokio, Renzo Piano - P&C w Kolonii, Frank Gehry - TriBeCa w Nowym Jorku, Massimiliano Fuksas - Armani w Tokio, Studio Piuarch - Dolce & Gabbana Headquarters w Mediolanie, Frank O. Gehry - Dom towarowy Selfridges w Birmingham. O rosnącej popularności tego trendu świadczy stale powiększająca się ilość designerskich sklepów i domów handlowych. Potencjał takich rozwiązań zdają się dostrzegać też polscy inwestorzy. Na chwilę obecną szerokim echem odbiła się praca dyplomowa przygotowana przez Aleksandra Łapińskiego, który rozwinął temat ikony w modzie i architekturze. Architekt zaprojektował także Dom Mody Prada „z myślą o stworzeniu czytelnego komunikatu wizualnego w formie przestrzennego znaku graficznego, który byłby identyfikowany z luksusową marką Prada” [Mariaż mody i architektury/www.bryla.pl]¹³.

Oferta turystyki architektonicznej na terenie Polski

W Polsce nieustannie największą popularnością cieszy się architektura historyczna i na nią w przeważającej mierze nakierowana jest uwaga turysty. Do najpopularniejszych szlaków architektonicznych należą: Szlak Architektury Drewnianej na obszarze Małopolski, Śląska, Podkarpacia oraz Szlak Romański zlokalizowany głównie na obszarze Wielkopolski, na Dolnym Śląsku oraz w Małopolsce i Szlak Gotycki (np. Szlak kościołów, zamków gotyckich, architektury ceglanej w ramach Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego, Gotycki Szlak Graniczny). Firma „Artchitectours” specjalizująca się w podróżach architektonicznych posiada w swojej ofercie Polskę, ale wycieczki obejmują zwiedzanie jedynie historycznego Krakowa z niewielką dawką postmodernistycznej architektury [Architectours/ Tours in Krakow/www.artchitectours.com]. Z kolei firma „Archtours”, o podobnym profilu, proponuje zwiedzanie Warszawy i jako jedna z nielicznych oferuje trasę szlakiem współczesnej architektury [Archtours/www.archtours.com].

Na rynku lokalnym, w Krakowie, biuro Krakkos oferuje trasę o nazwie: *Architektura Krakowa ze szczególnym uwzględnieniem różnych stylów architektonicznych i urbanistyki* [Krakkos/www.krakkos.pl]. Ponadto, Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida, wraz z Fundacją Instytut Architektury, w ramach projektu Architektoniczny Portret Miasta, organizuje zarówno dla krakowian, jak i turystów, spacer architektoniczne, zwłaszcza promujące architektoniczne dziedzictwo kulturowe Nowej Huty z drugiej

¹³Więcej na temat mariażu mody i architektury: https://archirama.muratorplus.pl/lifestyle/moda-i-architektura-romans-wstydlivy-ale-pozyteczny,70_88.html; www.bryla.pl/bryla/7,85301,21171218,mariaz-mody-i-architektury-projekt-dla-prady-warszawa.html [20.07.2019].

połowy XX w. [OKN Nowa Huta/www.okn.edu.pl]¹⁴. Instytut Architektury w Krakowie promuje także dziedzictwo modernistyczne i ostatnio również postmodernistyczne. Architektura Postmodernizmu w Krakowie jest pierwszą w Polsce inicjatywą popularyzowania tego nurtu. W ramach projektu zostaną opracowane materiały edukacyjne, opisy budynków, mapy i przewodniki oraz przeprowadzone spacery architektoniczne [Instytut Architektury/ Pomo szlak/<http://instytutarchitektury.org>].

W Warszawie dostępny jest darmowy, cyfrowy przewodnik po mieście, tzw. Archimapa, powstały z inicjatywy Muzeum Powstania Warszawskiego, który przedstawia siedem najciekawszych zagadnień z zakresu architektury Warszawy XX wieku [Muzeum Powstania Warszawskiego/ Archimapa/www.1944.pl].

We Wrocławiu najczęstsze trasy prowadzą szlakiem architektury historycznej [Przewodnik po Wrocławiu/<http://przewodnikpowroclawiu.com>]. Dużą popularnością cieszy się architektura modernistyczna. Pierwsze inicjatywy zwiedzania współczesnej architektury Wrocławia pojawiają się głównie w środowiskach specjalistycznych. Za przykład może posłużyć Stowarzyszenie Architektów Polskich Oddział Kraków, które zorganizowało wyjazd do Wrocławia *Śladami Architektury*, podczas którego zwiedzano m.in.: Hydropolis (2016) – proj. ARTFM; Narodowe Forum Muzyki (2014) – Kuryłowicz & Associates; Afrykarium (2014) – ArC2 Fabryka Projektowa; Siedzibę Dolnośląskiej Izby Architektów (2014) (zlokalizowana w dawnym Przedszkolu na terenie WUWY) – arch. Zbigniew Maćków; Halę Stulecia (1913) – arch. Max Berg; Ovo Apartments (2016) – Gottesman-Szmelcman Architecture; Dom Handlowy Renoma (2009) – arch. Zbigniew Maćków, oryginalnie Warenhaus Wertheim (1930) – arch. Hermann Dernburg [SARP Kraków/ Wrocław. Śladami architektury/www.sarp.krakow.pl]. Wybór powyższych obiektów ukazuje jedną z możliwości opracowania ścieżki architektonicznej po Wrocławiu.

W Łodzi najpopularniejszą propozycją jest szlak architektury secesyjnej oraz przemysłowej [Regiocentrum/<https://regiocentrum.pl>]. Warto zwrócić uwagę zwłaszcza na projekty oraz szlaki opracowane przez Marię Nowakowską. Jedną z jej publikacji: *Przewodnik po Łodzi szlakami detali* jest pierwszym w Polsce opracowaniem tego typu. Autorka proponuje osiem niecodziennych spacerów po detalach architektonicznych znajdujących się na elewacjach łódzkich kamienic i pałaców [Łódzki detal/<http://lodzkidetal.pl>]. Przy opracowywaniu szlaku łódzkiej secesji może być pomocny portal Muzeum Secesji [Muzeum Secesji/www.muzeumsecesji.pl] oraz kolejna publikacja Marii Nowakowskiej *Przewodnik po Secesji w Łodzi i Województwie Łódzkim*. Z inicjatywą spacerów architektonicznych wyszło z kolei Muzeum Sztuki w Łodzi. Zorganizowało ono akcję MIASTOPROJEKT, na którą składały się letnie wydarzenia zwracające uwagę na powojenną architekturę i przekształcenia urbanistyczne Łodzi [Muzeum Sztuki/ Miastoprojekt/<https://msl.org.pl>].

Poznań proponuje kilka szlaków dostępnych na oficjalnej stronie miasta [Poznań/ Thematic Walking Routes/www.poznan.pl]. Oprócz najstarszej architektury można tam również znaleźć m.in. Poznań secesyjny i XIX-wieczny. Audioprzewodnik Bramy Poznania umożliwia z kolei zapoznanie się z zabytkami Ostrowa Tumskiego [Brama Poznania/<https://bramapoznania.pl>]. W ramach Festiwalu Malta zdarzają się też spacerzy architektoniczne, jak chociażby tegoroczny Spacer z architektami - Kopernik na podsluchu [Festival Malta/<https://malta-festival.pl>].

W wielu miastach, w ostatnich latach, istotnie wzrosło zainteresowanie architekturą modernistyczną. Do najpopularniejszych propozycji w tym obszarze należy Krakowski Szlak Modernizmu powstały z inicjatywy Instytutu Architektury w Krakowie [Szlak modernizmu/<http://szlakmodernizmu.pl>]. Na stronie projektu widnieje propozycja ośmiu

¹⁴ Propozycje spacerów można pobrać ze strony: www.okn.edu.pl/index.php/nowa-huta/dziedzictwo-i-tozsamosc/architektoniczny-portret-miasta [20.07.2019].

szlaków, które są dostępne w wersji do druku. W Gdyni wytyczono sześć tras pod kątem architektury modernistycznej [Modernizm Gdyni/<http://modernizmgdyni.pl>]. Poznań przygotował trasę szlakiem modernizmu w formie audio przewodnika [Poznań Szlakiem modernizmu/www.poznan.pl]¹⁵. W roku 2018 r. odbył się tam festiwal architektury modernistycznej Nowy Plan, który być może będzie mieć charakter cykliczny. Katowice oferują mapę ze szlakiem oraz wykaz obiektów na specjalnie stworzonej w tym celu stronie [Moderna/<http://moderna.katowice.eu>]¹⁶. Podobnie jest w przypadku Zabrza [Zabrzański Szlak Modernizmu/www.audiotrip.org]¹⁷. Szlak architektury modernistycznej w Gnieźnie nie doczekał się jeszcze pełnej wersji drukowanej bądź elektronicznej. Na chwilę obecną funkcjonuje jedynie fanpage poświęcony tej tematyce [Gnieźnieński Szlak modernizmu/www.facebook.com]. W 2018 r. koncepcja utworzenia szlaku modernizmu w Puławach była umawiana w tamtejszym Urzędzie Miejskim, co świadczy o istniejącym potencjale tego miasta [Puławski Szlak Modernizmu/www.kul.pl]. Promocją architektury modernistycznej w Warszawie zajmuje się Centrum Architektury, które przeprowadziło ponad 20 wycieczek szlakiem architektury modernizmu w Warszawie, Katowicach i Tarnowie, a także wydało grę „Archimemo. Modernizm w Warszawie 1918-1939” [Archimemo/ <https://mocak.pl>]. W Białymstoku przygotowano trzy trasy prezentujące architekturę modernistyczną [Modernizm w Białymstoku/www.modernizm.uwb.pl]. Wrocław posiada ilustrowaną, internetową mapę wrocławskiej moderny [Kto widział modernizm/krowidzialmodernizm.pl], zaś Centrum Poznawcze Hali Stulecia we Wrocławiu proponuje spacer z przewodnikiem po modernistycznym osiedlu WUWA [WUWA/www.wuwa.eu].

Podsumowanie

Opisane w artykule możliwe formy kategoryzacji w obszarze turystyki architektonicznej stanowią pewną propozycję, która wymagałaby szerszej dyskusji. Na podstawie każdej z nich można stworzyć oddzielną ofertę turystyczną. Należy mieć jednak na uwadze, że większość pasjonatów architektury stara się zobaczyć w danym miejscu jak największą liczbę współczesnych budynków zaprojektowanych przez znanych architektów. Poszczególne kategorie mogą być jednak wykorzystane w celu popularyzacji turystyki architektonicznej i jednocześnie architektury współczesnej wśród szerokiego grona odbiorców. Dodatkowo można poszerzyć wymienione kategorie o architekturę wystaw światowych EXPO, domy architektów, hotele, obiekty zrewitalizowane lub odnowione, architekturę przemysłową, modernistyczną, etc.

W przypadku architektury współczesnej w Polsce liczba szlaków oraz ich popularność jest nadal niewielka. Biura turystyczne wydają się wciąż nie dostrzegać potencjału tkwiącego w tym sektorze. Tymczasem zagraniczne instytucje oraz media doceniają wiele obiektów powstałych w ostatnich latach na terenie Polski. Należy zatem przypuszczać, że coraz częstsze wydarzenia promujące architekturę, jak chociażby spacer *Z architektem po współczesnych przestrzeniach* [NIAU/<https://niaiu.pl>] organizowane w całej Polsce, wykłady, publikacje popularnonaukowe, filmy dokumentalne etc. przyczynią się do popularyzacji takich szlaków. Tym bardziej, że za granicą niemal w każdym mieście można znaleźć ofertę trasy opracowanej pod kątem architektury współczesnej¹⁸. Wśród ofert wyróżniają się te,

¹⁵ Dodatkowo zob.: Kubiak Sz.P., 2014, *Modernizm zapoznany. Architektura Poznania 1919-1939*, Fundacja Centrum Architektury, Warszawa.

¹⁶ Dodatkowo zob.: Oslislo Z., 2012, *Katowicka moderna 1927-1939*, M-Studio s.c., Zabrze.

¹⁷ Dodatkowo zob.: Wagner T., 2013, *Architektura modernistyczna w Zabrzu*, Urząd Miejskie w Zabrzu, Zabrze.

¹⁸ Za przykład niech posłużą: Nowy Jork: <https://www.centerforarchitecture.org/tours/walking-tours/>; Singapur: <http://www.archiwalks.com/>; Lizbona: <https://www.lisboaarchitecturewalkstrips.com/>; Londyn: <https://www.londonarchitecturewalks.com/>; Londyn: <https://www.newlondonarchitecture.org/whats-on/new->

należące do dwóch organizacji: ArchTours i Guiding Architects, które proponują zwiedzanie z lokalnymi architektami wielu miast na całym świecie.

Bezdiskusyjnie w turystyce architektonicznej drzemie ogromny potencjał, na który już teraz warto zwrócić uwagę planując przyszłą ofertę turystyczną.

Bibliografia

- Alaily-Mattar N., Bartmanski D., Dreher J., Koch M., Löw M., Pape T., 2018, *Situating architectural performance: 'star architecture' and its roles in repositioning the cities of Graz, Lucerne and Wolfsburg*, „European Planning Studies”, Volume 26, Issue 9, 1874-1900, 2018
- Alaily-Mattar N., Dreher J., Thierstein A., 2018, *Repositioning cities through star architecture: how does it work?*, „Journal of Urban Design”, Volume 23, Issue 2, 169-192
- Architecture and Tourism: Perception, Performance and Place*, McLaren B., Medina Lasansky D. (red.), Oxford 2004
- Augé M., *Contemporary tourist experience as Mise-en-Scene* [w:] J. Ockman; S. Frausto (red.), *Architourism. Authentic, escapist, exotic, spectacular*, Prestel Verlag, Munich
- Chang T.C., 2010, *Bungalows, mansions and shophouses: Encounters in architourism*, „Geoforum”, Volume 41, Issue 6, 963-971
- Cichońska I., Popera K., Snopek K., 2016, *Architektura VII dnia*, Fundacja Bęc Zmiana, Biuro Festiwalowe IMPART, Wrocław
- Cieślakowski K., 2017, *Nowoczesne obiekty sportowe jako atrakcyjne produkty turystyczne regionu*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, Tom XVIII, Zeszyt 8, Część III, s.347-361
- Craggs R., Geoghegan H., Neate H., 2013, *Architectural Enthusiasm: Visiting Buildings with the Twentieth Century Society*, „Environment and Planning D: Society and Space”, Vol 31, Issue 5, 879-896
- D'Acerno P. (2005) *Introduction* [w:] J. Ockman; S. Frausto (red.), *Architourism. Authentic, escapist, exotic, spectacular*, Prestel Verlag, Munich
- Edensor T., *Theater of the exotic: Tourist space as stage and performance*, [w:] J. Ockman; S. Frausto (red.), *Architourism. Authentic, escapist, exotic, spectacular*, Prestel Verlag, Munich, s. 98-102
- Fajardo J., 2010, *Starchitects: Visionary Architects of the Twenty-first Century*, Harper Design, New York
- Feio A., Correia Guedes M., *Architecture, tourism and sustainable development for the Douro region*, „Renewable Energy”, Volume 49, January 2013, ss. 72-76
- Godfrey A., 2010, *The Use of Modern Architecture in City Marketing*, „VISUAL” 33
- Hala KS Cracovia 1906, Biura Projektów Lewicki Łatak 2018, <http://sztuka-architektury.pl/article/11514/hala-ks-cracovia-1906-biura-projektow-lewicki-latak> [20.07.2019]
- Izadi Najafabadi F., Torabi Farsani N., 2019, *Key Components for Organizing Architectural Tours in Isfahan, Iran*, „Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism”, Volume 20, Issue 3, s. 259-272
- Kirschenblatt-Gimlett B. (1998), *Destination Culture: Tourism, museums, and heritage Chapter 3: Destination Museum*, Berkeley, CA: University of California Press, s. 131-176
- Kubiak Sz.P., 2014, *Modernizm zapoznany. Architektura Poznania 1919-1939*, Fundacja Centrum Architektury, Warszawa
- Kuc M., *Wino i architektura* (06.02.2014): www.rp.pl/artykul/1084876-Wino-w-dobrej-architekturze.html [20.07.2019]
- Lasansky M.D., 2005, *Blurred boundaries between tourism and history: the case of Tuscany*, [w:] J. Ockman; S. Frausto (red.), *Architourism. Authentic, escapist, exotic, spectacular*, Prestel Verlag, Munich

london-architecture-walking-tours/new-london-architecture-walking-tours; Praga: <https://unblok.cz/about>; Barcelona: <https://barcelonarchitecturewalks.com>; Hamburg: <https://www.a-tour.de/en/>; Rzym: <https://www.italytravelcompany.com/packages/rome-contemporary-architecture-tour/>; Tel Awiw: <https://www.bauhaus-center.com/>; Porto: <https://episode-travel.com/en/architecture-tours-in-portugal/comtemporary-architecture-in-porto-beyond>; Berlin: <https://www.martinrandall.com/berlin-new-architecture>; Indie: <http://www.architecturetravelguide.com/>; Niderlandy: <https://www.architecturetours.nl>, [20.07.2019].

- Lindsay G., 2017, *One icon, two audiences: how the Denver Art Museum used their new building to both brand the city and bolster civic pride*, "Journal of Urban Design", Volume 23, Issue 2, 193-205
- Nash J., 2015, *Architectural Pilgrimage*, "Transfers, Interdisciplinary Journal of Mobility Studies", 5(2), 121-128
- Oslislo Z., 2012, *Katowicka moderna 1927-1939*, M-Studio s.c., Zabrze
- Pastuszczyk Z., 2017, *Rola architektury w rozwoju enoturystyki*, „Środowisko Mieszkaniowe”, 19/2017, s. 169-179
- Romeiss-Stracke F. (2008), *Auf dem Weg zu einer Baukultur im Tourismus* [w:] Romeiss-Stracke F. *Tourismusarchitektur. Baukultur als Erfolgsfaktor*, Berlin 2008, s.14
- Rozlupana hala 2009, <http://sztuka-architektury.pl/article/3585/rozlupana-hala> [20.07.2019]
- Schwarzer M., 2005, *Architecture and mass tourism*, [w:] J. Ockman; S. Frausto (red.), *Architourism. Authentic, escapist, exotic, spectacular*, Prestel Verlag, Munich
- Shaw G., 2015, *Tourism by Design: Signature Architecture and Tourism*, „Tourism Review International”, Volume 19, Nr. 4, pp. 235-241
- Shaw G., 2007, *Tourism by design: An analysis of architectural tourism and its influence on urban design from 1997 to 2007* (Doctoral Dissertation), University of California, Davis, ProQuest Dissertations Publishing and Theses database (UMI Number: 3329667)
- Specht J., 2014, *Architectural Tourism, Building for Urban Travel Destinations*, Springer Fachmedien Wiesbaden
- Specht J., 2009, *The role of architecture in tourism destination development and branding*, [w:] S. Krakover & N. Uriely, *Tourism Destination. Development and Branding: Eilat 2009 Conference Proceedings*, s. 98-106
- Sykta I., 2012, *Współczesne tendencje w kształtowaniu krajobrazu i architektury winnic*, „Architektura. Czasopismo techniczne”, zeszyt 30
- The value of architecture to tourism*, materiały z konferencji: 26th Annual CAUTHE Conference „The value of architecture to tourism”, Sydney 2016 [https://www.researchgate.net/publication/298952575_THE_VALUE_OF_ARCHITECTURE_TO_TOURISM]
- Vukadinovic I., 2011, *Architecture in Tourism – visitors perspective, case of Copenhagen*, praca magisterska obroniona w: Department of Service Management and Service Studies Mark, Helsingborg, 2011
- Wagner T., 2013, *Architektura modernistyczna w Zabrzu*, Urząd Miejskie w Zabrzu, Zabrze
- Vargas-Sánchez A., Ángeles Plaza-Mejía M. de los, Porras-Bueno N. 2009, *Modelling residents' attitudes towards tourism development*, [w:] S. Krakover & N. Uriely, *Tourism Destination. Development and Branding: Eilat 2009 Conference Proceedings*, s. 36-48

Netografia (spis obiektów zgodny z kolejnością w tekście)

- National Kaohsiung Center for the Arts / Mecanoo 2018
www.archdaily.com/904019/national-kaohsiung-center-for-the-arts-mecanoo [20.07.2019]
- Zeitz Museum of Contemporary Art Africa / Heatherwick Studio 2018
www.archdaily.com/879763/zeitz-museum-of-contemporary-art-africa-heatherwick-studio [20.07.2019]
- Foro Boca / Rojkind Arquitectos 2017
www.archdaily.com/884635/foro-boca-rojkind-arquitectos [20.07.2019]
- Concert Hall, Ostrava, Steven Holl 2019
www.archdaily.com/920819/steven-holls-czech-concert-hall-is-an-instrument-in-its-case [20.07.2019]
- Concert Hall, Japan/ Anish Kapoor 2013
www.archdaily.com/433776/world-s-first-inflatable-concert-hall-opening-in-japan [20.07.2019]
- Walt Disney Concert Hall, Los Angeles, California
www.archdaily.com/441358/ad-classics-walt-disney-concert-hall-frank-gehry [20.07.2019]
- Museum of the History of Polish Jews / Lahdelma & Mahlamäki Architects 2013

- www.dezeen.com/2013/10/03/museum-of-the-history-of-polish-jews-by-lahdelma-mahlamaki-architects/ [20.07.2019]
- Ulma Family Museum of Poles Saving Jewish People, Markowa/ Nizio Design 2016
www.dezeen.com/2016/05/23/nizio-design-ulma-family-museum-oles-saving-jewish-people-holocaust-weathering-steel-markowa-poland [20.07.2019]
- Muzeum Polaków Ratujących Żydów, Markowa/ Nizio Design
<http://nizio.com.pl/muzeum-polakow-ratujacych-zydow-na-podkarpaciu-w-markowej> [20.07.2019]
- Nagroda Unii Europejskiej w konkursie architektury współczesnej im. Miesa van der Rohe:
<https://miesarch.com/> [20.07.2019]
- Najlepsze projekty architektoniczne na InfoArchitektura w 2016 roku, 30.12.2016,
www.infoarchitekta.pl/artykuly:4-projekty:13316-najlepsze-projekty-architektoniczne-na-infoarchitekta-w-2016-roku-top-10.html [20.07.2019]
- Museum of Fire in Poland / OVO Grabczewscy Architekci 2015
www.dezeen.com/2015/01/30/copper-panel-facade-museum-of-fire-poland-ovo-grabczewscy-architekci/ [20.07.2019]
- Brama Poznania, Poznań
<https://culture.pl/pl/dzielo/brama-poznania> [20.07.2019]
- Concert Hall, Jordanki, Polska/ Fernando Menis 2016
www.dezeen.com/2016/02/02/ckk-jordanki-concert-hall-torun-poland-fernando-menis-crushed-brick-concrete [20.07.2019]
- Wykaz najwyższych wieżowców na świecie
www.archdaily.com/779178/these-are-the-worlds-25-tallest-buildings [20.07.2019];
<https://theculturetrip.com/asia/articles/the-10-tallest-skyscrapers-in-the-world/>
- Warszawskie wieżowce [20.07.2019]
<https://nowawarszawa.pl/warszawa-w-europejskiej-czolowce-w-budowie-wiezowcow/> [20.07.2019]
www.bryla.pl/bryla/7,85298,21509783,warsaw-spire-najlepsza-inwestycja-biznesowa-na-swiecie.html [20.07.2019]
- Architektura VII Dnia www.architektura7dnia.com [20.07.2019]
- Polska niezwykła – Portal <http://mapa.polskaniezwykla.pl/> [20.07.2019]
- Winnica Marques de Riscal www.marquesderiscal.com/secciones/43 [20.07.2019]
- Architektura winnic w La Rioja, Hiszpania
[www.bryla.pl/bryla/56,85298,9930572,La_Rioja__wyborne_wino_i_mocna_dawka_architektury.h](http://www.bryla.pl/bryla/56,85298,9930572,La_Rioja__wyborne_wino_i_mocna_dawka_architektury.html)
[tml](http://www.bryla.pl/bryla/56,85298,9930572,La_Rioja__wyborne_wino_i_mocna_dawka_architektury.html) [20.07.2019]
- Grape Escapes: www.grapeescapes.net/destinations/rioja/the-tours/rioja-architecture-tour/ [20.07.2019]
- Paladar y Tomar: www.paladarytomar.com/wine-architecture-tours-spain-portugal/ [20.07.2019]
- Unique Traveller: www.theuniquetraveller.com/architectural-rioja-wine-tour/ [20.07.2019]
- Trip Toscana www.triptoscana.com/wine-architecture-tour-tuscany-tuscany.html [20.07.2019]
- Artchitectours www.artchitectourstravel.com/winery-architecture [20.07.2019].
- London Aquatics Centre/ Zaha Hadid Architects 2011
www.archdaily.com/161116/london-aquatics-centre-for-2012-summer-olympics-zaha-hadid-architects [20.07.2019]
- Tournesol Swimming Pool / Urbane Kultur 2015
www.archdaily.com/598269/tournesol-swimming-pool-refurbishment-urbane-kultur?ad_medium=gallery [20.07.2019]
- Ice hockey and basketball arena, Munich's Olympic park/ 3XN 2019
www.dezeen.com/2019/02/19/3xn-ice-hockey-basketball-arena-fc-bayern-munich-red-bulls [20.07.2019].
- Rock Gym, Polur New Wave Architecture / 2014
www.archdaily.com/470579/new-wave-architecture-designs-rock-gym-for-polur [20.07.2019]
- Yangzhou Southern Sports Park / PT Architecture Design 2019
www.archdaily.com/914660/yangzhou-southern-sports-park-pt-architecture-design [20.07.2019]
- La Fontaine Sports Complex / archi5 + Tecnova Architecture 2019

- www.archdaily.com/910229/la-fontaine-sports-complex-archi5-plus-tecnova-architecture
[20.07.2019]
- Mercedes Benz Stadium, Atlanta
<https://mercedesbenzstadium.com/> [20.07.2019]
- Arena Aix / Auer Weber + Christopher Gulizzi Architecte, Chemin des Trois Pigeons 2019
www.archdaily.com/881458/arena-aix-christophe-gulizzi-architecte-plus-auer-weber [20.07.2019]
- Stadium FC BATE Borisov, Borisov/ OFIS Arhitekti 2014
www.dezeen.com/2014/10/27/football-stadium-arena-fc-bate-borisov-ofis-arhitekti
- Sports And Show Hall Na Skarpie, Bytom / Maćków Pracownia Projektowa 2015
www.archdaily.com/634148/sports-and-show-hall-na-skarpie-mackow-pracownia-projektowa
- Hala KS Cracovia 1906 Biura Projektów Lewicki Łatak 2018
<http://sztuka-architektury.pl/article/11514/hala-ks-cracovia-1906-biura-projektow-lewicki-latak>
[20.07.2019]
- Tauron Kraków Arena 2015 [20.07.2019]
<https://architektura.muratorplus.pl/zycie-w-architekturze/2015/tauron-krakow-arena/1269/>
- Fala Park, Wolsztyn / PL Architekci 2012 [20.07.2019]
www.archdaily.com/280739/fala-park-pl-architekci [20.07.2019]
- Mariaż mody i architektury 2016
www.bryla.pl/bryla/7,85301,21171218,mariaz-mody-i-architektury-projekt-dla-prady-warszawa.html [20.07.2019]
- Architectours/ Tours in Krakow: www.artchitectours.com/tour/tours-in-krakow/ [20.07.2019]
- Architours: <https://archtours.com/destinations/warsaw> [20.07.2019]
- Krakkos: www.krakkos.pl/trace/architektura-krakowa/ [20.07.2019]
- OKN Nowa Huta: www.okn.edu.pl/index.php/nowa-huta/dziedzictwo-i-tozsamosc/architektoniczny-portret-miasta [20.07.2019]
- Instytut Architektury/ Pomo szlak: <http://instytutarchitektury.org/pomoszlak/> [20.07.2019]
- Muzeum Powstania Warszawskiego/ Archimapa: www.1944.pl/artykul/archimapa-aplikacja,4260.html [20.07.2019]
- Przewodnik po Wrocławiu: <http://przewodnikpowroclawiu.com/trasy-wycieczek/> [20.07.2019]
- SARP Kraków/ Wrocław. Śladami architektury: www.sarp.krakow.pl/wyjazdy,830,Wroclaw_-_Sladami_Architektury.html [20.07.2019]
- Regiocentrum: <https://regiocentrum.pl/publikacje/inne-wydawnictwa-promocyjne/szlak-architektury-przemyslowej-lodzi/> [20.07.2019]
- Łódzki detal: <http://lodzkidetel.pl/> [20.07.2019]
- Muzeum secesji: http://www.muzeumsecesji.pl/podroz_pliki/lodz.html [20.07.2019]
- Muzeum Sztuki/ Miastoprojekt: <https://msl.org.pl/wydarzeniams/archiwum/miastoprojekt,498.html>
[20.07.2019]
- Poznań/ Thematic Walking Routes: www.poznan.pl/mim/turystyka/en/thematic-walking-routes,p,661,22074.html [20.07.2019]
- Brama Poznania: <https://bramapoznania.pl/en/offer/cathedral-island-audio-tours/family-audio-tour-of-cathedral-island/> [20.07.2019]
- Festival Malta: <https://malta-festival.pl/pl/program/spacer-architektoniczny-spacer-z-architektami--kopernik-na> [20.07.2019]
- Szlak modernizmu: <http://szlakmodernizmu.pl/> [20.07.2019]
- Modernizm Gdyni: <http://modernizmgdyni.pl> [20.07.2019]
- Poznań/ Szlakiem modernizmu: www.poznan.pl/mim/turystyka/szlakiem-modernizmu,p,661,23336,23340.html [20.07.2019]
- Moderna: <http://moderna.katowice.eu> [20.07.2019]
- Zabrzeński Szlak Modernizmu: <http://www.audiotrip.org/trip-catalog/1078> [20.07.2019]
- Gnieźnieński Szlak Modernizmu: www.facebook.com/Gnieźnieński-Szlak-Modernizmu [20.07.2019]
- Puławski Szlak Modernizmu: www.kul.pl/pu-awski-szlak-modernizmu-prezentacja-koncepcji-w-urzdzie-miasta-pu-awy,art_79859.html [20.07.2019]
- Archimemo: <https://mocak.pl/sklep/produkt/archimemo-modernizm-w-war.> [20.07.2019]
- Modernizm w Białymstoku: www.modernizm.uwb.edu.pl/ [20.07.2019]
- Kto widział modernizm: www.ktowidzialmodernizm.pl [20.07.2019]

WUWA: <http://centrumpoznawcze.pl/wydarzenie/niedzielny-spacer-z-przewodnikiem-po-osiedlu-wuwa/> [20.07.2019]; www.wuwa.eu/wuwa-dzisiaj/osiedle-wuwa/ [20.07.2019]
House on the Road, Poland/ Robert Konieczny studio KWK Promes 2019
www.dezeen.com/2019/06/12/robert-konieczny-kwk-promes-house-poland/?fbclid=IwAR1X-ltrdxo9UlmLuUY3nfHfh2OBUvNjJlJQSYaO-5pZjJfCqExwFaeI5E#disqus_thread [20.07.2019]
NIAU
<https://niaiu.pl/events/z-architektem/> [20.07.2019]
Zagraniczne biura turystyczne oferujące trasy architektoniczne:
Nowy Jork: www.centerforarchitecture.org/tours/walking-tours/; [20.07.2019]
Singapur: www.archiwalks.com/; [20.07.2019]
Lizbona: www.lisboaarchitecturewalkstrips.com/; [20.07.2019]
Londyn: www.londonarchitecturewalks.com/; [20.07.2019]
Londyn: www.newlondonarchitecture.org/whats-on/new-london-architecture-walking-tours/new-london-architecture-walking-tours/; [20.07.2019]
Barcelona: <https://barcelonarchitecturewalks.com/>; [20.07.2019]
Praga: <https://unblok.cz/about/>; [20.07.2019]
Hamburg: www.a-tour.de/en/; [20.07.2019]
Rzym: www.italytravelcompany.com/packages/rome-contemporary-architecture-tour/; [20.07.2019]
Tel Awiw: www.bauhaus-center.com/; [20.07.2019]
Porto: <https://episode-travel.com/en/architecture-tours-in-portugal/comtemporary-architecture-in-porto-beyond/>; [20.07.2019]
Berlin: www.martinrandall.com/berlin-new-architecture/; [20.07.2019]
Indie: www.architecturetravelguide.com/; [20.07.2019]
Niderlandy: www.architecturetours.nl, [20.07.2019]
www.infoarchitekta.pl

Ilustracje:

Burj Khalifa w Dubaju projektu Skidmore, Owings & Merrill LLP (SOM): Pixabay:

<https://www.pexels.com>

Winnica Marques de Riscal projektu Franka Gehry'ego: <https://www.pexels.com>

Stadion FC BATE Borisov, Borisov/ OFIS Arhitekti: Griser: <https://ru.wikipedia.org>

Architourism (architecture tourism): in search for spectacular buildings

Keywords: architourism, architecture tourism, architecture in Poland,

Abstract

Architecture tourism has been gaining more and more popularity in recent years. As a consequence this trend comes out of the narrow circle of recipients so as to spread gradually among mass tourists. Together with the growing number of diverse events that promote contemporary architecture and its authors, as well as approximate historical architecture, the rise of both aesthetic and architectural awareness and knowledge is well visible. Architecture is being treated as a monumental work of art which is worthy to be known. In the paper, at the beginning the definition of architourism was presented along with the suggestion of certain categorization. Afterwards each category was briefly described taking into consideration worldwide and polish examples. Those categories might at the same time be considered as a point of departure for the creation of tourist routs. Subsequently the analysis of the potential of tourism architecture in Poland was made.